

Csontos Péter

A NYÁR VIRÁGAI A HEGYVIDÉKEN

1.

2020

TERMÉSZETI KINCSEK A HEGYVIDÉKEN

Csontos Péter

A NYÁR VIRÁGAI A HEGYVIDÉKEN

Szöveg: Csontos Péter

Képek: Csontos Péter és Tamás Júlia

Kiadó: Hegyvidéki Zöld Iroda, Budapest
2020

BEHARANGOZÓ

A XII. kerületben élni, a Hegyvidéken kirándulni igazi élmény. A kertjeinkben, a házak közötti zöldfelületeken, a parkjainkban és a természetvédelmi területeinken karnyújtásnyira van tőlünk a természet ezernyi apró csodája.

Ha szétnézünk a kertben, vagy a sétánk során meg-megállunk, számos ismerős és ismeretlen növényvel és állattal találkozhatunk. A Természeti kincsek a Hegyvidéken című kiadványsorozatával a Hegyvidéki Zöld Iroda a változatos élővilágunk megismerését segíti.

A szerző, aki a Városi kaszáló programunk egyik önkéntese, emellett az önkormányzat Méhbarát Kerület programjának is résztvevője, szeretettel ajánlja ezt a füzetet minden természetkedvelő polgárnak és Szülei emlékének, akik szerették ezt a tájat.

KÖSZÖNTŐ

Az első tavaszi hétvégeken a természetkedvelők kirajzanak a Hegyvidék kirándulóövezetébe, idősek és fiatalok csapatai csodálják a keltike, a kökörtcsin, a kankalin és társaik kedves virágait. Nyáron aztán megcsappan a forgalom, a hőség heteiben sokan vízpartokon, vagy távoli tájakon keresnek kikapcsolódást. Pedig a Hegyvidék nyári virágai szépségben, különlegességben semmivel sem maradnak el tavaszi társaiktól, ráadásul számosságukban jóval meg is haladják azokat. Ilyenkor nyílik az ágas homokliliom, a zászlós csüdfű, a csomós harangvirág, a piros madársisak, a mezei fejevirág, a selymes peremizs, az illatos bibircsvirág, a gérbics és a bársonyos kakukkszegfű, hogy csak néhányat említsünk e pompás társaságból. Ők azok, akikért friss vízzel teli kulaccsal nyár derekán is érdemes nekivágni a Budai hegyeknek. A nyáron nyíló vadvirágok bemutatásával ehhez kíván kedvet teremteni ez a füzet. A képek segítségével bepillantunk a Kis-Sváb-hegy rejtett zugaiba, felkapaszkodunk a Hunyad-orom karsztbokorerdővel takart meredélyén, tölgyesek és bükkösök között végigjárjuk a Normafa-gerincet meg a János-hegy ösvényeit, és leereszkedünk a Harang-völgybe. Már fújják reggeli éneküket a rigók, barátkák, cinegék – induljunk hát!

A címlapon a nagyzezerjófű (*Dictamnus albus*) látható, mely a rutafélék családjának egyetlen Magyarországon vadon előforduló képviselője. Száraz toktermése még nem, de a növény erőteljes illata emlékeztet a vele egy rokonsági körébe tartozó citromra, narancsra. Ha rátalálunk, óvatosan vegyünk róla illatmintát, mert érzékeny bőrű egyéneknél az érintése olykor bőrkiütést okozhat.

EGYENES ISZALAG

– Clematis recta

Az iszalag nemzetségbe számos lián életmódú növény tartozik, amelyek közül több, idegenhonos és nemesített fajt a dísznövénykertészetekben árusítanak. Velük ellentétben az egyenes iszalag élő lágyszárú vadnövényünk. Átteelő tövéből minden évben a talajszintről indulva fejleszt ki 50–80(–120) cm magas hajtásait, melyek csúcsát nyár elejére több tucat fehér virágból álló bugavirágzat ékesíti. A 1,5–2 cm átmérőjű, virágok négy tagúak, illatosak és rovarbeporzásúak. Közepükön sok porzó- és termőlevél fejlődik, ami általános jelenség a boglárkafélék családjában, ahová az iszalagok is tartoznak. Ugyanakkor a nemzetség sajátos ismertetőjegye, hogy levelei átellenesen állnak (egy szárcsomóból két, egymással szemben elhelyezkedő levél fejlődik), míg a többi boglárkafélénél a szórt levélállás jellemző. Egy-egy virágából több, 3–4 mm hosszú, vörhenyesbarna, száraz, egyszemű termés (aszmag) fejlődik. Az aszmagok csúcsán egy bozontos szőrzetű függelék figyelhetünk meg (a virág bibeszálainak módosultait), ami a magok széllal terjedését biztosítja. Az egyenes iszalagnak erős állományai élnek a Kis-Sváb-hegy erdőtisztásain és a Harang-völgyben, de száraz tölgyesek erdőszegélyén másutt is gyakran megpillanthatjuk példányait.

ZÁSZLÓS CSÜDFŰ

– *Astragalus onobrychis*

A csüdfüvek a száraz gyepek és sztyepek növényei. Hazánkban 11 fajuk él, de Euráziában kelet felé utazva ez a szám emelkedik. Így Mongólia füves pusztáin – ahol Jankó Béla és Németh Ferenc személyében magyar botanikusok is kutattak – már 132 *Astragalus* faj virít. A zászlós csüdfű is sztyeplőnövény, ha rábukkanunk egy jelen állapotában bolygatott, elhanyagolt területen, akkor valószínűleg egy korábban fajgazdag, értékes gyeplő hírneműjét fedeztük fel. Magjai hosszú ideig elfeksznek a talajban (tartós magbankot képeznek), ennek köszönhető, hogy példányai időről időre megjelenhetnek a korábban sztyeplőnövényzettel borított, de jelenleg degradált területeken is. Az ilyen helyszíneken megkísérelhetjük az eredeti vegetáció helyreállítását.

HEGYI LEN

– *Linum austriacum*

A nyolc vadon előforduló lenfajunk közül a hegyi lennel találkozhatunk legkönnyebben a Hegyvidéken, ha felkeressük a neki otthont adó száraz gyepeket (például a Széchenyi-hegyi TV-torony környékét).

Égzsínkék, 3–3,5 cm átmérőjű virágai csoportosan nyílnak a keskeny levelű, szürkészöld hajtásokon, melyek csúcса visszahajló. Bár nem védett faj, leszedni nem érdemes, mert szirmai meglepő gyorsasággal lehullanak. Magjait azonban, a természetvédelmi területek határain kívül begyűjthetjük, és elvetve meghonosíthatjuk a hegyi lent a kertünkben vagy egy erkélyládában, amivel a viráglátogató lepkéket, méheket és más beporzó rovarokat is odacsalogathatjuk.

PIROS MADÁRSISAK

– *Cephalanthera rubra*

A madársisak-féle orchideáknál a virágtakarót alkotó lepel egyes tagjai még nem annyira eltérő alakúak, mint sok más orchidea nemzetségben, ám ez semmit nem von le eleganciájukból. Rózsaszínű vagy liláspiros virágai laza fűtöt alkotnak a 20–50 cm magas száron.

A lepellevelek 16–25 mm hosszúak, köztük a mézajak nem különül el élesen. Megporzásában kiemelt szerepet játszanak a hengeresméhek (*Chelostoma* fajok), így ha ezek száma megfogyatkozik, akkor a piros madársisak is veszélybe kerülhet. Talajlakó gombákkal szimbiózisban élő, lassú fejlődésű növény, egyes töveinek gyakran tíz év vegetatív életszakaszra is szüksége van ahhoz, hogy először virágzó hajtást hozzon.

Árnyas tölgyesekben és bükkösökben él, ritka faj. Magyarország egész területén védett, csakúgy mint két, fehér virágú nemzetségtestvére, a kardos madársisak (*C. longifolia*) és a fehér madársisak (*C. damasonium*). Utóbbi a Hegyvidék erdeiben is viszonylag gyakran látható.

TERJŐKE KÍGYÓSZISZ

– *Echium vulgare*

Egy gyomnövény is lehet szép! Ezt példázza az érdeslevelűek családjába tartozó terjőke kígyószisz is. Kétnyári növény, az első évben csak tőlevelei fejlődnek, majd a második évben nekilendülve 30–100(–150) cm magas szürkészöld hajtásokat hoz. Szárán apró fekete foltokból hosszú, áttetsző szőrszálak erednek, de hasonló szőrök borítják a sűrűn oldalágas virágzat minden részét és a leveleket is.

Az 1-2 cm hosszú virágok égszínkék pártáját öt, egymással összeforrt szírom alkotja. A pártacsóbból kiálló porzószalak rózsaszínűek, a termőlevél halványabb rózsaszín és a bibeszál csúcsa kígyónyelv szerűen kéthasábú. Az egész virág kissé ferde, kétoldalian részarányos (csak egy szimmetriasíkja van), és kitűnő mézelő. Létezik rózsaszín pártájú változata is, de az sokkal ritkább. Eurázsiai elterjedésű faj, de ma már behurcolták Észak- és Dél-Amerikába is. Száraz lejtőkön, parlagokon, legelőkön, töltéseken, gyomtársulásokban fordul elő. Sekély gyökérzetű és az időszakos vízhiányt jól elviselő növény, ezért tetőkertek kialakításához előszeretettel használják.

BUGLYOS TÖRPEZANÓT

– *Chamaecytisus austriacus*

A törpezanótoknak hazánk területén kilenc faja él, mindegyikük fásodó szárú törpecserje. A fajok egy része a tavalyi hajtások oldalán hozza virágait, ezek tavasszal nyílnak. A másik fajcsoport, ahová a buglyos törpezanót is tartozik, az adott évben kifejlődő hajtások csúcsán virágzik, amire nyár elején kerül sor. Termete 30–70 cm, általában viszonylag sűrű, felálló ágrendszer jellemzi. Hajtásain a levelek szórطان helyezkednek el, minden egyes levél, hasonlóan a herefélékéhez, három levélkéből áll össze, a levélkék 1,5–2,5 cm-esek, hosszúkásak, hegyesek. Egész testét, ide értve az ősszel kifejlődő hüvelyterméseit is, lazán rányomott, ezüstös szőrök fedik, ami szürkészöld árnyalatot kölcsönöz ennek a növénynek. Virágai élénksárgák, szabályos felépítésű pillangós virágok (vitorlából, csónakból és két evezősziromból állnak), általában négy-nyolc alkot egy fejet. Pontusi-pannon elterjedésű faj, azaz áréája a Kárpát-medencétől indulva, a Balkánon és a dél-ukrán sztyeppen át, a Fekete-tenger mellékéig húzódik, Anatóliát is magába foglalva. A növény első tudományos leírója Carolus Linnaeus volt, aki feltehetőleg az Osztrák-Magyar Monarchiából kapta a növényt, s annak az *austriacus* nevet adta, bár az a birodalomnak nem annyira az osztrák, inkább a magyar oldalára jellemző. Hasonló okokból a 18.–19. századokban elnevezett több más növényfaj is „*austriacus*” nevet visel, noha inkább a pannon, és az attól keletre eső területekre jellemző. A Hegyvidéken meszes talajú lejtőkön, száraz erdőkben, erdőszéleken találhatjuk meg a buglyos törpezanótot. Szép példányai élnek a Kis-Sváb-hegyen és az Ördög-orom vidékén, de másutt is fellelhető.

TURBÁNLILOM

– *Lilium martagon*

Nem könnyű a turbánliliomnál délcegebb vadvirágot mondani a hazai flórából. 40-100(-150) cm-es termetével rendszerint kiemelkedik környezetéből. Függetlenül felemelkedő szárának alsó felén több emeletben levélörvök fejlődnek, az egyes levelek lándzsás alakúak, 8–14 cm hosszúak, sötétzöldek. A szár felső részén a levelek kisebbek és szórt állásúak. Virágai vörösek vagy rózsásak, sötéten pettyezettek, illatosak, bókolók, számuk egytől akár húszig is terjedhet. A hat szírom jellegzetesen hátrahajló, turbánszerű, a porzószalak a virágból kilógók, a portokok narancsvörösek. Termése hatszögletű tok, mely érése során felegyenesedik. Érdekesség e fajjal kapcsolatban, hogy Linné, korszakos művében (*Species Plantarum*, 1753) Hungáriát is említi Helvécia és Szibéria mellett az elterjedési terület megadásakor. Áréaja valójában ennél is szélesebb, Portugáliától Mongóliáig húzódik. Legtöbbször gyertyános-tölgyesekben és bükkösökben, ezek vágásterületein, vagy az ilyen erdők helyén kialakított kaszálóréteken fordul elő. Magyarország egész területén védett növény, töveinek eszmei értéke 10 000 forint.

SZENT LÁSZLÓ-TÁRNIC

– *Gentiana cruciata*

Különleges ismertetőjegye, hogy szemben a többi tárniccsal, amelyek ötszirmúak, ennek a fajnak négy szirmú virágai vannak. Egyes művekben emiatt keresztos tárnic néven is említik, a faj latin neve is erre utal. Nyár közepétől szeptemberig nyílik, virágai a világoskékttől a sötét enciánkékig változó színűek lehetnek. 20-40 centiméteresre nő, élő lágyszárú. Levelei keresztben átellenes állásúak, elliptikus-lándzsásak, 3–8 cm hosszúak, jellegzetesen háromerűek. Domb- és hegyvidéki faj, az Alpokban és a Kárpátokban 1600 méterig felhatol. Közép-Franciaországtól az Irtis-folyó vidékéig él, a Kelet-európai síkság legdélebbi sávjából hiányzik, de a Kaukázusban honos, így elterjedési képe a széttagolt (diszjunkt) área jellegzetes példája. Nálunk hegyi réteken, erdővágásokban szórányosan fordul elő, védett faj, eszmei értéke 10 000 Ft. Egy Szent László-legenda szerint, amikor a király népét a pestis pusztította, egy álmát követve, reggel kiállt sátra elé, és vaktában kilötte nyílveszejét, Istent kérve, hogy mutasson rá a gyógyírre. A nyílhegy a *Gentiana cruciata* tövét ütötte át, és annak gyógyhatású kivonatával gyózték le a járványt. A Szent László-tárnicot ma is gyógynövényként tartjuk számon, gyökerének kivonata gyomorerősítő, étvágygerjesztő, lázcsillapító hatású.

PIROSLÓ HERÉ

– *Trifolium rubens*

A *Trifolium* a pillangósvirágúak családjának egyik legnagyobb nemzetsége. Fajának jelenléte a természetes gyepekben, de a legelőkön és a kaszálókon is kiemelten fontos, mert belőlük a növényevő állatok teljes értékű fehérjékhez juthatnak. Hazánkban is él 27 herefaj, amelyek között több, egymáshoz nagyon hasonló küllemű is található. A pirosló herét azonban könnyen felismerhetjük. Ennél a fajnál ugyanis a virágzati fej nem gömbalakú, mint más hereféléknél általában, hanem erősen megnyúlt, a virágzási időszak alatt (június – július) folyamatosan növekszik, és végül akár 10 cm hosszúságú is lehet. A virágok színe pirosló-rubinvörös, számuk meghaladhatja a százat. Hajtása 20–60 cm magas, rajta a három levélkéből összetett levelek szórطان állanak. A levélgyekek tövén a pálhalevelek széles oválisak, a szárhoz lapulók. Termése egyszemű, nem felnyíló hüvelytermés. A pirosló herét bokorerdőkben, száraz tölgyesekben és sztyepréteken lelhetjük fel. Nem védett ritkaság, de azért gyakorinak sem mondható. Aki szeretne a kertjében látni őshonos, élő vadvirágokat, gyűjthet a magjából. Vetés előtt a magokat érdemes 1 perc 60–80 °C-os vízbe meríteni, és utána gyorsan, hideg vízzel lemosni. Ez elősegíti a magok csírázását. Olyan helyre vessük, ahol a fűvet nem nyírjuk rendszeresen.

ILLATOS BIBIRCSVIRÁG

– *Gymnadenia odoratissima*

Az illatos bibircsvirág egy 20–45 cm magas, ikergumós orchideánk. Tőlevelei (3–5) fényesek, szálas vagy szálas-lándzsás alakúak, fűzöldek, vagy kissé kékeszöldek, meglehetősen hosszúak. Szélességük nem éri el az 1 centimétert. Szárlevelei felfelé haladva egyre rövidebbek, végül szinte pikkelyszerűek. Virágzata 5–10 cm hosszú, lazább vagy tömött fürt. A virágok kicsik, színük a világos rózsaszínűtől a bíborvörösig változhat, olykor fehér. A mézajak középső karéja határozottan hosszabb a két oldalsónál. A virág sarkantyúja legfeljebb olyan hosszú, mint a csavarodott tengelyű magház. Közép-európai elterjedésű faj, észak felé Dél-Svédorszáig hatol, de az Alpok kivételével egész áréáján nagyon ritka. Hazánk területéről is csak mintegy tucatnyi helyről ismert, ezek részben sziklagyepek, pusztafüves lejtők, illetve láprétek. Korábbi budai-hegységi lelőhelyein az ezredforduló idején már nem találták, kihaltak vélték. Később ismét előke­rült, de ma is csak egyetlen előfordulása ismert a Hegyvidékről. Védett, eszmei értéke 50 000 forint. Köze­li rokona, a szúnyoglábu bibircsvirág (*G. conopsea*) kissé gyakoribb­nak mondható, termetre nagyobb, és a virág sarkantyúja 1,5–2x hosszabb a magháznál.

ISTVÁN KIRÁLY-SZEGFŰ

– *Dianthus plumarius* subsp. *regis-stephani*

Aki vállalja a hegmászást a júniusi nap hevétől vibráló levegőben, és felkapaszkodik a meredek dolomitléjtőkön, jó eséllyel megpillanthatja ezt a különleges szépségű, vadon termő szegfűvünket. A növény egy-egy sziklarepedésen ülve, 2–4 cm hosszú vegetatív hajtásaival, melyeken átellenes állású, kissé szúrós hegyű leveleit viseli, sündisznószerű párnát formáz. Ebből emelkednek ki a 15–25 cm hosszú virágzó hajtások, csúcsukon a fehér, illatos, kb. 3 cm átmérőjű virágokkal. Leveleit, hajtásait kékesszürke viaszbevonat takarja, ami megvédi a túlságosan erős napsugárzástól, emellett párologáscsökkentő szerepe is van. A szíromlevelek ép része tojásdad-hosszú, külső fele pedig sallangokra bomlik („tollas”). A nyílt dolomitsziklagepek lakója, csak Magyarországon előforduló, pannóniai bennszülött növény, melynek lelőhelyeit elsősorban a Dunántúli-középhegységből ismerjük, ezen kívül még a Naszályon él. A Budai-hegységben megtalálható a Csiki-hegyekben, a Sas-hegyen, a Kutya-hegyen, a Zsíros-hegyen és még néhány ponton. Itteni viszonylagos gyakorisága ellenére soha ne feledjük, hogy a *D. plumarius* subsp. *regis-stephani* globális értelemben rendkívül ritka, ezért a magyar flóra fokozottan védett tagja. Vigyázzunk rá! A Kárpát-medencét övező hegyek meszes kőzetű sziklavonalatainak több hasonló megjelenésű, „tollas” szegfű is él. Ezek rokonsági viszonyait a hazai botanikusok napjainkban is intenzíven kutatják, aminek eredményei elősegítik majd az István király-szegfű pontos taxonómiai megítélését és hatékony génmegőrzését.

KÉKÜSTÖKŰ CSORMOLYA

– *Melampyrum nemorosum*

Az erdők nyári aljnövényzetének egyik jellegzetes tagja. Sárga és narancsszínű virágaival, lila virágzati felleveleivel olyan egyedi megjelenésű, hogy semmilyen más növényvel nem téveszthető össze. Árnyéktűrő növény, 15–50 cm magas hajtásai gyakran csoportosan nőnek a cseres-tölgyesek, gyertyános-tölgyesek és bükkösök szegélyén. Júniustól szeptemberig nyíló, 15–20 mm hosszú virágainak csak egy szimmetriatengelye van. Levellei átellenes állásúak, szára négyélű. Magjai a nemzetség fajai között a legnagyobbak, 3–4 mm-esek, fehérek vagy vajsárgák, hangyabábokra emlékeztetően ovális alakúak, ezért a hangyák elhurcolják, terjesztik. A csormolyák – hazánkban összesen hat faj – mindegyike, így a kéküstökű csormolya is félpazitára növény. Ez azt jelenti, hogy gyökerével más növényfajok gyökérzetéhez kapcsolódik, onnan a vizet és az abban oldott ásványi anyagokat elszívja, majd azok felhasználásával önállóan állítja elő a növekedéséhez szükséges szervesanyagokat. (A valódi paraziták a szervesanyagot is gazdaszervezetüktől vonják el, nem tartalmaznak zöld színanyagot, fotoszintézisre nem képesek.) A *Melampyrum nemorosum* nem védett faj. Magjait begyűjthetjük a természetvédelmi területeken kívül eső erdőkből, és fák alá vetve meghonosíthatjuk kertünkben.

ERDEI SÁRGAÁRVACSalÁN

– Galeobdolon luteum

Az árvacsalánok levelei hasonlítanak a csalánéra, de ezeken soha nincsnek szúrós csalánszőrök. Az itt bemutatott fajt árnyas, üde erdőkben találhatjuk meg. Hajtásai 20–40(–60) cm magasak, durván fűrészes szélű levelei keresztben átellenes állásúak, 4–7 cm hosszúak. A szár négyélű, ami általános az ajakosvirágúak családjában, ahová az árvacsalán-félék is tartoznak. Vegetatív hajtásai elfekvők, a talajon kígyózók. Kétajkú virágai arany Sárgák, örvösen állók, 4–8(–16) található egy emeleten. Megporzását méhek és más hártályászárnyúak végzik.

A 15–25 mm hosszú párta alsó ajka a rovarok leszállópályájaként szolgál. Az ivarlevelek (termő és porzók) az ívesen púposodó felső ajkhoz lapulnak. A nektárért érkező rovarok a párta torkához furakodás közben hátukat óhatatlanul hozzádörgölik az ivarlevelekhez, és a virágporszemek a testükre tapadnak. Így virágról virágra szállva elvégzik a beporzást. Létezik diploid, és kétszeres kromoszómaszerelvényű (tetraploid) alakja is. Utóbbi erőteljesebb növekedésű, dekoratívabb. Nem túl igényes növény, budai kertekbe könnyen betelepíthető. Újabban intenzíven kutatják a hajtásaiból kivonható bioaktív vegyületeket.

BÁRSONYOS KAKUKKSZEGFŰ

– *Lychnis coronaria*

Száraz tölgyerdeink feltűnő szépségű virága a bársonyos kakukkszegfű. Nevét a növény testét mindenütt beborító ezüstösen molyhos-gyapjas szőzetről kapta, amitől levelei selymes tapintásúak, a nyuszifülhöz (*Stachys byzantina*) hasonlatosak. Hajtásai 30–80 cm magasak, rajtuk az épszélű, 5–10 cm hosszú, tojásdad-lándzsás levelek párosával, keresztben átellenes állással helyezkednek el. A szíromlevelek bíborpirosak, szabad állásúak, a csészelevelek zöldek, bordáikon gyapjasak, egymással összenőttek. A virágok hosszú kocsányúak, 2–3 cm átmérőjűek, június-júliusban nyílnak. A csúcán felnyíló toktermésben sok mag fejlődik, ezek alakja a mákéhoz hasonló, de mintegy kétszer akkora. A magok csírázókéességüket csak rövid ideig tartják meg. Alapvetően európai elterjedésű faj, de Törökországon és Iránon át Kasmírig elhatol. Szépsége miatt dísznövényként is tartják, az USA és Kanada több államában a kertekből kiszökve meghonosodott. Nálunk elsősorban az Északi-középhegységben, a Dunazug-hegységben, a Balaton-felvidéken és a Dunántúl déli részén fordul elő, nem gyakori. A bemutatott kép Budakeszi és Páty között készült. Kissé mézkerülő, évelő növény. Levelének főzetével a távolkeleti népi gyógyászatban begyulladt sebeket kezeltek, míg gyökereinek májvédő hatást tulajdonítottak. Védett faj, eszmei értéke 10 000 Ft.

NAGYVIRÁGÚ ORLAY-TURBOLYA

– *Orlaya grandiflora*

Az ernyősvirágzatú növényeknek – ahová az Orlay-turbolya is tartozik – egyik legfeltűnőbb jellegzetessége a hatalmas virágtányér, ami megannyi apró virágból áll össze. Az ernyőt az elsődleges sugarak végén ülő ernyőcskék együtt alkotják, az ernyőcskék egyes virágait másodlagos sugarak tartják. Ezt a szerkezetet egy másik ernyős faj, a széleslevelű bordamag (*Laserpitium latifolium*) kóróján mutatja a jobb felső kép. Ennyi virág együtt már komoly vonzerőt jelent a beporzó rovarok számára. Az *Orlaya grandiflora* azonban még egy további rovarcsalogató trükköt is alkalmaz. Ernőjének külső virágain a kifelé tekintő szirmok eredeti méretük sokszorosára nőnek, így látszatra egy óriásvirág képét mutatja a virágzat egésze. Maga a növény egynyári, 15–65 cm magas, levelei erősen tagoltak, a levélcimpák keskenyek. Kettesével álló termései 8 mm hosszúak, hátukat hosszú tüskék borítják, amivel ráakaszkodnak az állatok bundájára, ezúton terjednek. Melegkedvelő, szubmediterrán jellegű faj, meleg, száraz, humuszban szegény, sziklás talajokon is megél. Elsősorban karsztbokorerdőkben és sziklagyepekben találhatunk rá, szép állományai élnek például a Remete-szurdok déli kitettséggű, sziklás lejtőinek felső zónájában. Különleges megjelenése és viszonylag hosszú virágzási ideje (június–augusztus) miatt dísnövényként is ültetik.

SELYMES PEREMISZ

– *Inula oculus-christi*

A nyár legragyogóbb aranysárga virágainak egyike a selymes peremisz. A fészkesvirágzatúak családjába tartozó, élőlő lágyszárú, mely június–júliusban nyílik a sztyepréteken és a velük határos erdőszeleken. Termete 15–50 cm, levelei selymes szőrrel bozontos-gyapjasak, épszélűek, az alsók hosszú nyelűek, a felsők nyél nélküliek és szárölelők. Hajtásai villásan elágazók, az ágak csúcsán egy-egy 2–4 cm átmérőjű fészkesvirágzat ül. Ezeket sokan a növény virágának vélik, pedig a tulajdonképpeni virágok aprók, száznál is több alkotja a virágzatot. A fészek belsejében redukált virágtakarójú csöves virágok találhatók, ezek mindegyikében 1-1 mag (valójában egymagvú kaszattermés) képződik. A virágzat területét adó – szíromkoszorúnak vélhető – rész minden egyes tagja szintén 1-1 önálló virág. Ezeket nyelves virágoknak hívjuk, meddők, termést nem hoznak, viszont bennük az eredetileg öt szíromlevél összenőtt, és sugarasan kifelé tekint. Célja az óriásvirág illúziójának keltése, ami a beporzók csalogatását szolgálja. A selymes peremisz pontusi-pannon flóraelem, nyugat felé csak Morvaországig és Alsó-Ausztriáig fordul elő, délkeleti irányban viszont a Fekete-tenger vidékén is túlnyúlik áréája. Magyarországi elterjedésének súlypontja a Pilis, Vértes, Gerecse és Budai-hegység régiójára esik, de megtalálható a Mátrában, a Bükkben és a Balaton-felvidéken is. Az Alföldről hiányzik. Gyógynövény, kísérleti stádiumban lévő vizsgálatok szerint a hajtásából kivonható szeszkviterpén-lakton hatékony a leukémiás betegek állapotának javításában. Védett, töveinek eszmei értéke 5 000 Ft.

BARACKLEVELŰ HARANGVIRÁG

– *Campanula persicifolia*

Nagytermetű, de gracilis megjelenésű, évelő növény, virágzó hajtásai 40–80 cm-es magasságot érhetnek el. Nevét keskeny, megnyúlt leveleiről kapta, amelyek némileg emlékeztetnek az őszibarack (*Persica vulgaris*) leveleire, bár annál sötétebb zöldek és fénylők. Kissé fogazott szélűek, különösen a nagyobb tőlevelek esetében a fogak csúcsai kis fehér mézspikkelyt viselnek. A kékesibolya virágok ritkás fűrtben állnak, széles harang alakúak. A fortszirmú párta 3–5 cm hosszú, a csészelevelek keskenyek, nem forrtak, virágzáskor elállóak. Megporzását döntő mértékben vadméhek (szabóméhek v. művészméhek) végzik, melyek gyakran éjszakai szállásul is használják a harangvirág kelyhét. A nyirkos, sziklás szurdokoktól a bükkösökön és gyertyános-tölgyeseken át a tölgyerdőig fordul elő, június–júliusban virít. Európai elterjedésű faj, a Pireneusoktól az Uralig, illetve a Finn-tóhátságtól Görögorszáig él (de a Peloponnészosz-félszigetre már nem jut el). Magyarországon a Középhegység természetközeli erdeiben általánosan elterjedt, a Dunántúl erdővel borított részein sem ritka, de az Alföldről csak a Nyírségből ismert. Szépsége miatt a kertészek is felfigyeltek rá, és már a XX. sz. elején létrehozták tetraploid alakját, amelynek virága még nagyobb, 6–6,5 cm. Fehér virágú változatát pedig a természetben időnként felbukkanó „albínó” egyedekből kiindulva nemesítették. A hazai flórában meg további 13 harangvirág fajt tartunk számon.

BÍBOROS KOSBOR

– *Orchis purpurea*

Az egyik legnagyobb, legtestesebb vadon élő kosborfélének. Magassága 30–60(–90) cm, tőlevelei széles-lándzsásak, 6–20 cm hosszúak, 3–8 cm szélesek, zsírfehérű világoszöldek, általában 3–6 db található egy növény tövén. Ezeken kívül 1–2 kisebb, szárölelő levelet is viselhet. Földalatti szerve ikergumó. Virágzata ovális vagy hengeres, 25–200 virág alkotta dús fürt, melynek hossza 5–15 cm, szélessége 4–8 cm. Árnyas élőhelyen a virágzat lazább és kevésbé pigmentált. Az egyes virágok viszonylag nagyok, finoman édes, kissé vaníliás illatúak. Sisakszerűen összeboruló lepellevelei barnás-bíborvörösek, sötétén erezettek. A mézajak (labellum) rózsaszín, vagy zárt erdő alatt fehéres-rózsaszín alapon sötétén pettyes, 11–18 mm hosszú, négy karéjra osztott, így a virág egésze egy csakót viselő emberkére emlékeztet. Toktermésében több ezer, rendkívül apró magot érlel. A magból csírázó növényke élete első éveiben gombaszimbiontája segítségével a föld alatt fejlődik. Legalább 10 év kell ahhoz, hogy először virágozzon. Spanyolországtól Romániáig, valamint a Kaukázusban fordul elő. Inkább mészkedvelő, karsztbokorerdőkben, melegkedvelő és száraz tölgyesekben, cseres- és gyertyános-tölgyesekben él. Soó Rezső szerint a xerotherm tölgyesek karakterfaja. A felsorolt erdőtípusokban a Hegyvidéken is mindenfelé előfordul, de sehol sem gyakori. 1982 óta védett, eszmei értéke 10 000 Ft.

